

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора
Беззубова Дмитра Олександровича
на дисертацію
Дігтяра Романа Васильовича
на тему: «Становлення і розвиток державотворення в Україні XVII -
початку XX століття : історико-правове дослідження», подану до
Спеціалізованої вченої ради Державного університету інфраструктури та
технологій на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми обумовлюється тим, що процес виникнення, становлення і розвитку української національної державності був і залишається питанням підвищеної уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Особливого значення ця проблема набула з 2014 року, коли російська федерація здійснила перші реальні дії, спрямовані на знищення української державності. Йдеться про анексію Кримського півострову та тимчасову окупацію частин Донецької та Луганської областей. Проте, якщо станом на 2014-2020 роки у міжнародному форматі питання порушення територіальної цілісності України поступово втрачало актуальність і гостроту, то, починаючи з 24 лютого 2022 року, країна-агресор відкрито посягнула на суверенітет України з застосуванням військової сили.

Як зазначено в анотації до рецензованої роботи, Р. В. Дігтяр провів дослідження окремих історичних подій, які включали процеси, пов'язані з утвердженням і поширенням української національної ідеї, а також украленням думок про самостійну і незалежну українську державу. Обраний здобувачем період (XVII – початок XX століття) вирізняється насиченістю державотворчими подіями, в результаті яких виникали квазі-державні утворення українського характеру в різних частинах Євразійського континенту. Чільні місця у даній роботі визначено за державними утвореннями на території сучасної України, а саме Українською Народною та Західно-Українською Народною республіками.

Реалії сьогодення особливо гостро ставлять питання про джерела української національної державності, оскільки пропагандистська машина країни-агресора категорично заперечує не тільки українську національну ідентичність, а й повністю вихолощує справжній зміст з історичних подій та

архівних документів, пов'язаних з викристалізовуванням ідей про самостійну і незалежну Українську державу.

Досліджуючи особливості процесів українського державотворення в обраний період, автор вступає в толерантну дискусію з відомими науковими підходами щодо історичної оцінки конкретних подій, а також державотворчого значення прийнятих нормативно-правових актів, якими врегульовувалися питання функціонування українських державних утворень. У зв'язку з наведеним видається обґрунтованим рішення про застосування хронологічно-проблемного принципу як превалюючого напрямку в ході провадження наукової розвідки. Не викликає дискусії авторська пропозиція розподілу націотворчих і державотворчих процесів на три періоди, оскільки у такий спосіб видається можливим здійснити незаангажоване дослідження, позбавлене політичного забарвлення та суб'єктивізму як представників окремих наукових шкіл, так і науковців, які присвятили цим процесам свій доробок. За таких обставин видається аргументованим висновок про те, що такий підхід став можливим лише після набуття Україною справжньої незалежності, тобто після 1991 року.

Обґрунтованим є висновок про міждисциплінарний характер дисертаційного дослідження. Беззаперечним аргументом виступає піднята полігалузева проблематика, що торкається історичної, філософської, правової, економічної, політологічної й морально-психологічної сфер життя українського народу.

Сильною стороною дослідження є широкий аспект, яким охоплюються націотворчі процеси не тільки на території сучасної України, а й далеко за її межами, а саме на Далекому Сході, Західному Сибіру, Північному Казахстані, Кубані та інших землях, у тому числі тих, що входили до складу колишньої Австро-Угорської імперії чи Речі Посполитої.

Для вирішення завдань дослідження автор використовує відомий державотворчий та науковий доробок відомих постатей різних історичних періодів, серед яких: Грушевський М., Донцов Д., Драгоманов М., Костомаров М., Куліш П., Липинський В., Новицький В., Потульницький В., Томашівський С., Франко І., Шевченко Т. та ін.

У межах предмета дисертаційного дослідження проаналізовано наукову літературу не тільки юридичного спрямування та документальних джерел (264 найменування). Значну увагу приділено працям історико-правового, філософсько-правового, економічного та соціального характеру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане у межах планових науково-

дослідних тем у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук НАН України на 2019 – 2023 роки, затвердженими Постановою НАН України від 30 січня 2019 р. № 30, ґрунтується на положеннях Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021.

Тема дисертації пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри Конституційного та адміністративного права Державного університету інфраструктури та технологій «Державно-правові засади гарантування прав і свобод людини та громадянина в Україні» (ДР 0121U112892).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Методологічною основою дисертаційної роботи є комплексне застосування загальнонаукових і спеціально-наукових методів і прийомів наукового аналізу щодо дослідження процесів українського національного державотворення в період XVII – початок XX століття.

Так, завдяки дослідницьким можливостям загальнонаукових підходів та методів вдалося досягти позитивних висновків та узагальнень, чому сприяло застосування:

- герменевтичного підходу – для виведення домінуючої ролі аналітико-порівняльних аспектів при тлумаченні історичних етапів у розвитку українського державотворення (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1);

- системного підходу (метод системного аналізу) - вдалося провести вивчення історико-правових явищ у їх цілісності й діалектичному зв'язку з аналогічними чи подібними суспільними подіями, пов'язаними з інструментами державотворення (підрозділи 2.2, 2.3, 3.3).

- діалектичного методу – здійснено комплексне дослідження історичних етапів українського державотворення у складі цілісного цивілізаційного процесу, належне обґрунтування зміни рівня усвідомлення українцями національної ідеї у різні часові періоди (підрозділи 1.1, 2.2);

- синергетичного методу - забезпечено поєднання результатів історико-правового аналізу конкретних історико-юридичних явищ у біографії українського державотворення в контексті відповідного історичного періоду з фактичним станом речей у цій сфері, сприяє виявленню певних закономірностей, що виникли під впливом еволюційних процесів (підрозділи 1.3, 2.1, 3.2);

- методу історизму - здійснено науковий прогноз у процесах дослідження явищ наукового і практичного характеру, зокрема на напрямках вивчення закономірностей суспільного розвитку (підрозділи 1.1, 3.1, 3.3).

Застосування спеціально-наукових методів, серед яких порівняльно-правовий (підрозділи 1.2, 2.1, 3.2), формально-юридичний (догматичний) (підрозділи 1.1, 1.3, 2.3, 3.2), аксіологічний (підрозділи 1.1, 3.1, 3.2) та статистичний (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2) сприяло вирішенню покладених перед дослідженням завдань. У цьому зв'язку обґрунтованим видається авторський висновок про те, що комплексне застосування загальнонаукових та спеціально-наукових підходів і методів наукового дослідження сприяло досягненню мети даної наукової розвідки, а також стало теоретико-методологічним підґрунтям для виведення авторських узагальнень та висновків.

Основні положення роботи викладені у 7 наукових працях, з них 3 наукові статті, оприлюднені у фахових наукових виданнях, та у 4 тезах доповідей на наукових всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є однією з перших спроб в історико-правовій науковій площині комплексно дослідити процеси українського національного державотворення в різні історичні періоди. Новизна проявляється як в самому підході до дослідження поставленої проблеми, так і в запропонованих автором вирішеннях теоретично-історичних і практичних завдань. Найбільш значимі результати, що характеризують особистий внесок дисертанта в розробку тематики дослідження українських націотворчих і державотворчих процесів в період XVII – XX сторіччя, можна сформулювати наступним чином:

уперше:

– у вітчизняній юридичній науці здійснено комплексне дослідження становлення і розвитку державності в Україні XVII - початку XX століття, з'ясовано здобутки окремих учених, архівних джерел, зокрема проведено порівняльно-правовий аналіз конституцій та інших нормативно-правових актів Української Народної Республіки і Зеленого Клину (Далекосхідної Української Республіки);

– висловлено наукову думку щодо історичної періодизації становлення і розвитку державності в Україні XVII - початку XX століття (Козацько-Гетьманська держава, Українська Народна Республіка, Директорія, Західно-Українська Народна Республіка), яку доповнено новою складовою, а саме

запропоновано включити державотворчі процеси поза межами континентальної України;

– висвітлено окремі положення щодо розуміння впливу римського та канонічного права на формування правового поля і державницьких засад тогочасних прототипів держави Україна, взаємодії звичаєвого права Київської Русі з Візантійським (Римським) правом з позицій розуміння його впливу на формування давньоукраїнської правової системи;

удосконалено:

– розуміння щодо значення деструктивних проявів у діяльності низки новоутворених українських держав на території сучасної України і поза її межами;

– понятійно-категоріальний апарат, дотичний до вказаної проблематики;

набули подальшого розвитку:

– знання щодо стану наукової спадщини окремих науковців, які досліджували процеси, пов'язані з українським національним державотворенням у різні історичні періоди;

– уявлення щодо зародження і формування міжусобних відносин Галицько-Волинської та Козацько-Гетьманської держав у більш пізніх історичних періодах.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків дисертаційної роботи Дігтяра Романа Васильовича не викликають сумнівів щодо їх достовірності. Висновки дисертаційної роботи логічно випливають із отриманих результатів, а рекомендації ґрунтуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

У дисертаційній роботі здійснено комплексне спеціальне наукове дослідження, присвячене створенню науково обґрунтованих концептуальних положень, що розкривають націотворчі, державотворчі, соціально-економічні та правозастосовні аспекти застосування з боку засновників та керівників органів державного управління новостворених українських квазі-держав, які слугуватимуть підґрунтям для подальших наукових розвідок маловідомих і дискусійних сторінок з історії українського національного державотворення в різні історичні періоди, що сприятиме розвитку знання з історії права та держави.

Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, з чого робимо висновок про те, що дисертант оволодів компетенціями, необхідними для рівня доктора філософії у галузі права.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і обґрунтовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й у подальшому може бути використано у: науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого дослідження історико-правових аспектів українського державотворення на різних етапах історичного розвитку Української держави; навчально-методичній діяльності – для проведення різних форм занять зі студентами денної та заочної форм навчання й при підготовці підручників, навчальних посібників, розробці лекційних курсів, робочих програм, навчально-методичних комплексів із дисциплін «Історія держави і права України», «Теорія держави і права», «Історія вчень про державу і право», «Історія українського права», «Історія України»; практичній діяльності – при підготовці та проведенні круглих столів, конференцій, семінарів.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінку. Список використаних джерел містить 264 найменування.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження Дігтяра Романа Васильовича щодо вивчення ролі й історичного значення змісту і масштабності українських націотворчих і державотворчих зусиль різних історичних постатей та керівних органів державних утворень українського спрямування рекомендується для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень на даному напрямку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Р. В. Дігтяра, необхідно

звернути увагу на окремі положення, що могли би слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. Авторами об'єктом дослідження визначено суспільно-політичні відносини та нормативно врегульовані положення організації діяльності публічних утворень української державності в період XVII – початку XX ст. У цьому зв'язку виникає запитання щодо більш конкретного пояснення сутності поняття «нормативно врегульовані положення організації діяльності публічних утворень української державності». Що саме мається на увазі, які конкретно документи пропонуються як підґрунтя для визначення об'єкта дослідження?

2. Авторами зазначається удосконалення розуміння щодо значення деструктивних проявів у діяльності низки новоутворених українських держав на території сучасної України і поза її межами. З метою усунення різнобачень з цього питання, пропонується прокоментувати на прикладах, які саме українські державні утворення гальмували, а іноді й перешкоджали процесам українського національного державотворення.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Дігтяра Романа Васильовича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Р. В. Дігтяра на тему «Становлення і розвиток державотворення в Україні XVII -початку XX століття: історико-правове дослідження» за актуальністю обраної теми, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів

України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Дігтяр Роман Васильович, на підставі прилюдного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Головний науковий співробітник науково-дослідного управління проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва
Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
доктор юридичних наук, професор
працівник ЗС України

Дмитро БЕЗЗУБОВ

